

dr Elżbieta Inglot-Brzęk¹

Katedra Nauk Społecznych
Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie

Kapitał społeczny – od modelu teoretycznego do rozwiązań pragmatycznych

WSTĘP

Kapitał społeczny jest pojęciem stosowanym do opisu charakteru, celów i składowych współdziałania między ludźmi. Robert Putnam stwierdził, że tak jak i inne postaci kapitału, kapitał społeczny jest produktywny, umożliwia bowiem osiągnięcie pewnych celów, których nie dałoby się osiągnąć, gdyby go zabrakło. Produktywność ta wyraża się we wpływie, jaki kapitał społeczny wywiera na gospodarkę. Doniosłość kapitału społecznego wynika więc z tego, iż stanowi istotę społeczeństwa efektywnego rozwojowo.

Wytworami kapitału społecznego, wymienionymi przez Janusza Czapińskiego w *Diagnozie Społecznej*, są: ułatwienie negocjacji, obniżenie kosztów transformacji, skrócenie procesu inwestycyjnego, zmniejszenie korupcji, zwiększenie rzetelności kontrahentów, sprzyjanie długoterminowym inwestycjom i dyfuzji wiedzy, zapobieganie nadużywaniu dobra wspólnego, zwiększanie solidarności międzygrupowej, zwiększanie kontroli działania władzy [Czapiński, 2013, s. 285]. Literatura przedmiotu podkreśla jednocześnie, że wpływ kapitału społecznego nie ogranicza się jedynie do efektów ekonomicznych, ale przynosi rezultaty w jakości życia społeczeństwa (korzyści w sferze ekonomicznej: wzrost gospodarczy, wzrost standardu życia; w sferze społecznej: rynek pracy, zatrudnienie, zdrowie, edukacja; w sferze politycznej: wspieranie ładu demokratycznego, samoorganizacja grup i działalność organizacji pozarządowych, wzrost efektywności instytucji). Dlatego współczesne rozważania na temat kapitału społecznego uwzględniają analizy odnoszące się do różnych dziedzin wiedzy oraz wyodrębnionych różnych form kapitału, np. kapitału ludzkiego, kapitału ekonomicznego, kapitału społeczno-kulturowego.

¹ Adres korespondencyjny, WSIiZ w Rzeszowie, ul. Sucharskiego 2, 35-225 Rzeszów; e-mail: einglot@wsiz.rzeszow.pl.

Wyniki badań wskazują, że społeczeństwo polskie charakteryzuje się niskim poziomem kapitału społecznego, przy czym jego poziom jest silnie uwarunkowany lokalnie. Celem niniejszego artykułu jest prezentacja propozycji działań, jakie mogą podjąć władze samorządowe, aby budować kapitał społeczny wśród członków społeczności lokalnych.

POJĘCIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO

Choć pojęcie kapitału społecznego ma już niemal 100 lat (po raz pierwszy zostało prawdopodobnie użyte w 1916 r.) popularność w kręgach akademickich zyskało w latach osiemdziesiątych XX w. po ukazaniu się tekstów Pierre'a Bourdieu oraz Jamesa Colemana. Pod wpływem książek Putnama stało się pojęciem często używanym przez przedstawicieli nauk społecznych [Marzec-Holka, 2009, s. 94]. Według Jerzego Bartkowskiego autorzy ci wyznaczyli trzy sposoby ujęcia kapitału społecznego, tj. ujęcie funkcjonalne, paradygmat działania zbiorowego i podejście strukturalne [Bartkowski, 2007, s. 54–74].

Coleman w swych rozważaniach skupił się na funkcjach, jakie pełni kapitał społeczny. Według tego autora zjawiska społeczne są aspektami struktury społecznej, ułatwiają i umożliwiają jednostkom osiągnięcie celów życiowych. Kapitał nie jest zjawiskiem uniwersalnym, nie występuje wszędzie w identycznej czy podobnej formie. Stanowią go różne elementy życia społecznego, które służą kreacji dobrobytu jednostkowego lub zbiorowego. Ujawnia się on przede wszystkim w społecznym działaniu. W tej koncepcji podkreślona została rola poziomu „mezo”, czyli struktur pośredniczących pomiędzy społeczeństwem a jednostką. Ważne jest znaczenie otoczenia społecznego, które wpływa na kreację dobrostanu jednostki. Kapitał jest więc wypadkową zewnętrznych okoliczności i potencjału jednostki.

Paradygmat działania zbiorowego, kooperacji i sieci powiązań, wyrażony przez Putnama, przedstawia kapitał społeczny jako moralno-społeczną infrastrukturę współdziałania i kooperacji zachowań społecznych (wspólnego działania jednostek w obrębie grup i organizacji społecznych, którego celem jest realizacja własnych interesów). Kapitał społeczny w tym ujęciu zamyka się w normach, sieciach wzajemnego zaufania, lojalności, poziomych sieciach zależności w obrębie grup. Jest wartością dostępną wszystkim członkom społeczeństwa i przyczynia się do dobrobytu całej zbiorowości. Składowymi kapitału społecznego są: wzory współdziałania, sieci powiązań i aktywne relacje między ludźmi. Na ich straży stoi akceptowana korporacyjna władza i społeczne autorytety. Składowe kapitału dotyczą wprawdzie pozarynkowych sfer życia społecznego, jednak przenikają one do życia gospodarczego. Fenomenem jest współzależność społeczeństwa obywatelskiego i rynku ekonomicznego, gdyż kapitał społeczny redukuje niepewność w życiu społecznym, a tym samym obniża koszty transakcyjne.

Ciekawy element tego podejścia stanowi problem kapitału ujemnego – silny kapitał społeczny, który ma negatywne aspekty społeczne [Portes, 1998, s. 1–24] i prowadzi do redystrybucji korzyści tylko w ramach danej zbiorowości.

Podejście strukturalne Bourdieu zakłada, że kapitał występuje w ścisłym i ograniczonym związku ze strukturą społeczną (uwarstwieniem). Należy do trzech podstawowych form kapitału w zbiorowościach ludzkich: kulturowego, społecznego i ekonomicznego. Wartości te są przypisywane poszczególnym jednostkom, są wyznacznikiem stratyfikacji społecznej. Jednostka może z nich korzystać dzięki zajmowanej pozycji. Posiadana suma kapitałów daje przewagę na polu rywalizacji społecznej może więc przyczyniać się do utrwalenia nierówności społecznych. Stanowi więc zarówno formę, jak i przyczynę nierówności. Zależność tę trafnie uchwyciła Nan Lin w słowach: „Kapitał społeczny jest zamknięty w relacjach społecznych i jego zamknięcie w nich powoduje strukturalne ograniczenia i nierówną strukturę możliwości jego wykorzystania. Proces kapitalizacji i akumulacji (gromadzenia) wiąże się ze strukturami hierarchicznymi i sieciami społecznymi” [cyt. za: Bartkowski, 2007, s. 72]. W tym ujęciu jednostka nie tworzy kapitału, ale go dostaje, a kapitał determinuje jej los.

Literatura przedmiotu żadnego z tych podejść nie uważa za wystarczające. Kapitał społeczny traktowany jest jako konstrukt teoretyczny, który obejmuje ważne zjawiska społeczne. Można uznać, że sposoby definiowania kapitału społecznego nie stoją wobec siebie w opozycji, ale wzajemnie się uzupełniają, odkrywają nieco inne aspekty problemów społecznych.

Pomimo różnych ujęć, czy wymiarów kapitału społecznego, wśród charakterystycznych dla niego elementów składowych wyróżnia się:

- więzi społeczne (sieci powiązań);
- normy społeczne.

Najpełniej wyraził to Francis Fukuyama, który jako podstawowy atrybut kapitału społecznego uznał system aksjonormatywny. Według niego czynnikiem budowy kapitału społecznego są podzielane wspólnie wartości i normy, określone jako cnoty obywatelskie. Cnotom tym towarzyszą inne normy, tj. „współczucie, altruizm, tolerancja, solidarność, współpraca, hojność, szczodrość, wspaniałość, uczciwość, egalitaryzm, sprawiedliwość, bezstronność, uczestniczenie, demokratyczne kierowanie” [Marzec-Holka, 2009, s. 94].

W badaniach skoncentrowanych na zbiorowościach, oprócz tych dwóch elementów, kluczowe znaczenie przypisuje się kategorii zaufania społecznego [Sójka, Durzewski, 2005, s. 108–109].

Zaufanie – w ujęciu Piotra Sztompki – to „wyrażone w działaniu wobec partnera oczekiwanie, że jego reakcje będą dla nas korzystne. Inaczej – podejmowany w warunkach niepewności zakład na temat tego, co uczyni partner” [Sztompka, 2002, s. 326]. Zaufanie:

- pozwala nam zredukować niepewność;
- pozwala założyć, że inni będą działać wobec nas korzystnie lub neutralnie;

- jest jedną z podstawowych więzi międzyludzkich;
- jest elementem niezbędnym do podejmowania wspólnych działań społecznych.

Sztompka mówi o istnieniu kultury zaufania, czyli „uogólnionym zaufaniu przenikającym całą zbiorowość i traktowanym jako obowiązująca reguła postępowania (inaczej klimacie, atmosferze zaufania w społeczności)” [Sztompka, 2002, s. 326]. Kultura zaufania zakłada obdarzenie zaufaniem, odwzajemnienie zaufania, spełnianie oczekiwań, wzmocnienie tolerancji, więź jednostki z otoczeniem. Pojawia się wówczas, gdy wszystkie jej elementy są prawidłowo postrzegane; jeśli mierzone nastroje społeczne wskazują na zadowolenie z istniejących struktur; stan społecznych zasobów kapitałowych jest wystarczający. Tak więc klimat zaufania:

- sprzyja ludzkim działaniom;
- pozbawia ich barier w postaci lęku o czystość interakcji i uczciwość;
- jest motorem zachowań prospołecznych [Sztompka, 2007].

Według założeń Sztompki idealna społeczność lokalna to ta:

- która posiada wysoką kulturę zaufania, zdominowaną przez przekonanie o prawidłowej, odpowiedniej i adekwatnej do sytuacji pomocy i wsparciu współczłonków oraz instytucji działających w obszarze danej społeczności w warunkach zagrażających życiu, zdrowiu czy mieniu;
- której członków cechuje: aktywność i gotowość do angażowania w tworzenie atrakcyjnej i optymistycznej rzeczywistości; kreowanie przyszłości, wysokie poczucie bezpieczeństwa.

Można przyjąć, że normy i wartości, więzi i zaufanie stanowią niezbywalne komponenty kapitału społecznego, gdyż każdy z nich przyczynia się do kooperacji między jednostkami/grupami społecznymi.

Założenia te, choć stanowią wspólny obszar definicyjny, pociągają za sobą komplikacje. W ujęciu teoretycznym otwartą kwestią pozostaje pytanie, czy należy mówić o jednym kapitale społecznym, czy o różnych kapitałach społecznych [Theiss, 2007]. W ujęciu badawczym nierozstrzygnięty pozostaje adekwatny dobór wskaźników.

Pomimo różnic w podejściu teoretycznym istnieje zgodność co do tego, że kapitał społeczny:

- ma charakter nieobserwowalny bezpośrednio (stąd w literaturze przedmiotu odnaleźć można różne realne jego przejawy);
- ma złożoną strukturę (jego operacjonalizacja opiera się na tworzeniu modeli pomiarowych składających się ze wskaźników syntetycznych [Wygański, Herbst, 2010]).

Ze wszelakich międzynarodowych porównań (*Bank Światowy, European Social Survey, Diagnoza Społeczna*) wynika, że społeczeństwo polskie charakteryzuje się nieustannie niskim poziomem kapitału społecznego. Jego „poszukiwanie” (szczególnie w odniesieniu do całego kraju) odbywa się raczej na poziomie teoretycznym i przypomina wcześniejsze rozważania o klasie średniej,

czy społeczeństwie obywatelskim. Z przeprowadzonych projektów badawczych wynika jednak fakt, że kapitał społeczny jest w znacznym stopniu wypadkową zróżnicowanej społecznej ekologii grup bądź jednostek, ekologii na poziomie mikro (nawet na poziomie gminy, dzielnicy dużego miasta). Różnice te mają charakter *path-dependent*, czyli nie zależą od cech społecznych charakteryzujących mieszkańców, co od ich konkretnych doświadczeń we własnym środowisku [Czapiński, 2013, s. 293–296]. Wnioski te tłumaczą zasadność projektów badawczych, w których „poszukuje się” kapitału społecznego w konkretnych społecznościach lokalnych. Klarują jednocześnie postulaty dotyczące podejmowania prób na rzecz pobudzania kapitału społecznego.

DZIAŁANIA NA RZECZ POBUDZENIA KAPITAŁU SPOŁECZNEGO

Stosowane modele empiryczne (np. koncepcja von Oorschota, Artsa, Gellisona [Węziak-Białowolska, 2010]) pozwalają określić poziom kapitału społecznego tu i teraz. Warto jednak spojrzeć na problem w perspektywie czasowej, w szczególności sposób uwzględniającej inicjatywy, które (miejmy nadzieję) mogą pobudzić przyrost kapitału społecznego. W rozumieniu pragmatycznym kapitał społeczny traktowany jest bowiem jako czynnik rozwoju lokalnego i regionalnego [Działek, 2011]. Postulat ten nie jest jednak prosty w realizacji, gdyż, jak wskazał Putnam, kapitał społeczny zależny od rozciągniętego w czasie procesu historycznego, w którym ogromną rolę odgrywa to, co dzieje się w przestrzeni publicznej. A jak zaznaczył Czapiński: „Trudno znaleźć obecnie przykłady politycznej i – ogólnej – instytucjonalnej zachęty dla Polaków, poczynając od systemu oświaty, a na parlamencie kończąc, do większego wzajemnego zaufania i większej gotowości do współpracy. Sam upływ czasu niczego nie zmienia” [Czapski, 2013, s. 297].

Skoro upływ czasu nie wywiera wpływu na poziom kapitału społecznego w Polsce, warto poszukać takich czynników, które służą jego podtrzymaniu i stymulacji. Wśród nich najczęściej wymienia się: dobre przywództwo, uświadomienie wspólnego interesu czy sukces wspólnych przedsięwzięć.

Wśród podmiotów wzmacniających potencjał kapitału społecznego wymienia się przede wszystkim władze, w tym w szczególności władze samorządowe.

Zwrócenie uwagi na rolę władz ma liczne walory. Przyjmuje się, że kapitał społeczny może odgrywać ambiwalentną rolę i jedynie w określonych warunkach przyczynia się do rozwoju danej społeczności. Opisując ten problem Theiss zwróciła uwagę, że wśród czynników decydujących o roli kapitału wymienić należy:

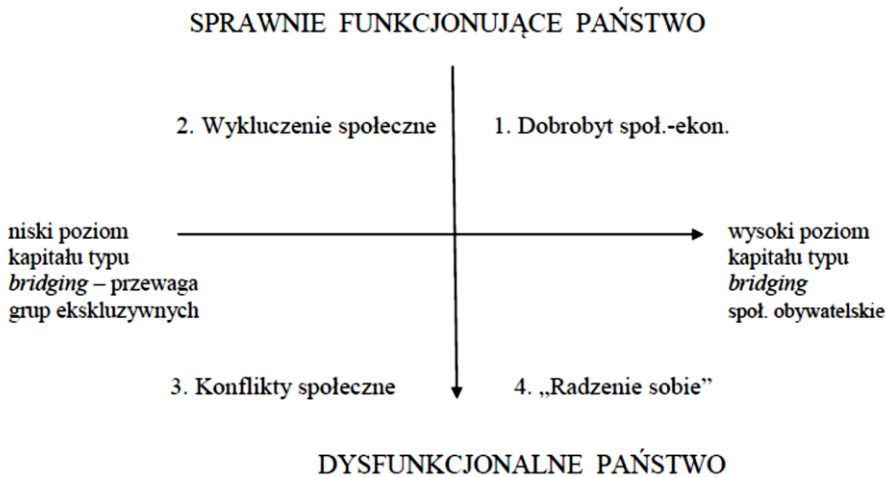
1) dominujący rodzaj powiązań tworzących kapitał społeczny (*bridging*: oparty na więzi zrzeszeniowej, łączący osoby o różnym statusie społeczno-ekonomicznym; *bonding* – oparty na więzi naturalnej, łączący osoby o podobnym statusie społeczno-ekonomicznym; *linking* – oparty na pionowej zależności władzy zwierzchniej);

Negatywne skutki przypisuje się szczególnie powiązaniom typu *bonding*, które mogą tworzyć trwałą strukturę nierówności i wywołać: wykluczenie społeczne oraz ograniczenie indywidualnej wolności;

2) dystrybucję kapitału społecznego między osoby i grupy w społeczeństwie, w tym jego współwystępowanie z innymi rodzajami kapitałów;

3) zależności między formami kapitału społecznego, w szczególności zależności między kapitałem społecznym (formalnym i nieformalnym) a oficjalnymi celami organizacji państwa;

4) sposób funkcjonowania państwa (można tu za podstawę przyjąć również ocenę funkcjonowania władz lokalnych) [Theiss, 2007, s. 106].

Rysunek 1. Zależność między kapitałem typu *bridging* a sprawnością rządu

Źródło: [Theiss, 2007, s. 106].

Z punktu widzenia funkcjonowania państwa jako instytucji, warto podjąć wysiłek długofalowych działań, do których zaliczyć należy odpowiednie projektowanie polityki społecznej. Przykładem dobrej praktyki w tym zakresie mogą być zalecenia opracowane przez *The Sauguro Seminar*².

Szczególłą rolę w kształtowaniu kapitału społecznego na poziomie lokalnym przypisuje się działaniom władz samorządowych, które są formalną struk-

² <http://www.hks.harvard.edu/sauguro/> (stan na dzień 03.04.2012 r.). Do kluczowych obszarów oddziaływań zaliczone zostały: edukacja (szczególnie edukacja obywatelska w szkołach i prorogowanie wolontariatu); praca (elastyczne formy zatrudnienia); urbanistyka i planowanie przestrzenne (tworzenie przestrzeni publicznej, ogólnodostępnych miejsc spotkań); wiara (zaangażowanie we „wspólnoty duchowe”); technologia (wspieranie form komunikacji i rozrywki elektronicznej, które wspierają wspólnotę); sztuka (udział obywateli w szeroko pojęte działania kulturalne); polityka (aktywna partycypacja polityczna obywateli).

turą państwa, jak również wspólnotą zrzeszającą ogół jej mieszkańców. Na gminie spoczywa „powinność kształtowania, wzmacniania i propagowania takich zachowań, norm i wartości, które przyczyniają się do dobrobytu mieszkańców i samej gminy, poprawy funkcjonowania wchodzących w jej skład instytucji, wzrostu zadowolenia i satysfakcji obywateli, jak najlepszego zaspokojenia potrzeb członków wspólnoty, efektywnej realizacji zadań, budowanie zaufania i konstruktywnych wzorców współdziałania międzyludzkiego” [Kaczmarczyk, 2013, s. 25].

Wytyczne w tym zakresie formułowane są na gruncie teoretycznym [Sztompka, 2005, s. 397–408], empirycznym [Czapski, 2013, s. 285–286] oraz prawnym [Piekara, 2003, s. 326–327]. W tym opracowaniu brak jednak miejsca na uszczegółowienie tej problematyki. Warto jednak wskazać, że władze samorządowe mogą podejmować szerokie spektrum działań w celu aktywizacji mieszkańców, wzmacniania ich identyfikacji ze społecznością oraz pobudzania inicjatyw (od wspierania instytucji społecznych, które są nośnikami kapitału społecznego, przez odpowiednie profilowanie wydatków budżetowych, po wytworzenie sfery publicznej komunikacji i kształtowanie partycypacji obywatelskiej).

W badaniach dotyczących środowisk lokalnych jako ważny element kapitału społecznego uwzględnia się cechy związane z kompetencjami obywatelskimi członków społeczności, w szczególności z zaangażowaniem. Zakłada się, że obywatelskie zaangażowanie to nie „odbiorczość”, bierna obecność, czy zachowania zgodne z przywilejem, ale, jak stwierdził Giovanni Sartori, „uczestnictwo właściwie i sensownie rozumiane polega na osobistym udziale, aktywnym i chętnym włączaniu się. Uczestnictwo nie jest więc prozaicznym „byciem częścią czegoś” [...]. Uczestnictwo to ruch samoistny, dokładne przeciwieństwo bycia włączonym [...], czyli przeciwieństwo bycia zmobilizowanym...”. Uczestnictwo jest więc „procesem podmiotowej aktywności jednostki w różnych sytuacjach społecznych” [Sartori, 1994, s. 148]. Stąd za najefektywniejszą przestrzeń dla tworzenia kapitału społecznego uznawane są organizacje trzeciego sektora, które tworzą sieć związków formalnych (koresponduje to z kapitałem typu *bridging*).

Samorządowe władze lokalne mogą nie tylko podejmować stosowne decyzje, rozwinąć przestrzeń do rozwoju organizacji trzeciego sektora, czy sprawować przywództwo. Mogą również przyczynić się do wytworzenia sfery publicznej komunikacji i kształtowania partycypacji obywatelskiej. Tworzenie postaw obywatelskich prowadzi do zwiększonej identyfikacji jednostek ze społecznością, poczucia dobra wspólnego oraz, co za tym idzie, intensyfikacji działań zbiorowych i indywidualnych mających na celu realizację wartości związanych z pojęciem dobra wspólnego [Sztumski, 1997, s. 16].

Według R.S. Arnsteina istnieje osiem szczebli drabiny partycypacji społecznej, które mogą być kreowane przez działania samorządów lokalnych.

Kontrola obywatelska	}	Stopnie władzy obywatelskiej
Delegowanie władzy		
Partnerstwo		
Łagodzenie (udobruchanie)	}	Stopnie gestów symbolicznych
Konsultowanie		
Informowanie		
Terapia	}	Brak partycypacji
Manipulacja		

Rysunek 2. Osiem szczebli drabiny partycypacji obywatelskiej

Źródło: [Arstein, (http)].

Według zaproponowanego schematu zaleca się władzom samorządowym, aby na początek podejmowały działania w zakresie gestów symbolicznych (informowanie, konsultowanie, łagodzenie), a następnie przeszły do partnerstwa i delegowania władzy [Arstein, (http); por.: Ferens i in., 2010; *Animacja...*, 2014]. Wówczas pojawić się mogą różne formy zaangażowania społecznego [Starosta, Frykowski, 2008, s. 238].

Ekonomiści wskazują dodatkowo, że w rozwoju zbiorowości terytorialnych kapitał społeczny nie jest czynnikiem wystarczającym, a czasami wręcz przeszkadzającym. Kluczowe znaczenie przypisują zarządzaniu lokalnemu, które można sprowadzić do charakteru przywództwa lokalnych władz³ (rysunek 3) [Trutkowski, Mandes, 2005, s. 285–286].

Rysunek 3. Zależność między siłą wspólnoty a siłą przywództwa

Źródło: [Trutkowski, Mandes, 2005, s. 285].

³ Typy sprawowania władzy przez władze lokalne można zamknąć w kontinuum: samorządność \leftrightarrow zarządzanie lokalne. Samorządność opiera się na wysokim kapitale społecznym, zachowaniach obywatelsko-partycypacyjnych; zarządzanie lokalne zakłada niski poziom kapitału społecznego i zachowania etatystyczno-biurokratyczne.

ZAKOŃCZENIE

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na już istniejące dysproporcje w rozmieszczeniu kapitału społecznego w Polsce. Główne jego zasoby kumulują się w dużych miastach. Jeśli więc nie zostaną podjęte działania szeroko zakrojonej polityki społecznej oraz działania władz lokalnych, wówczas można przypuszczać, że owe różnice będą stale narastać i pogłębiać się, a koncepcja kapitału społecznego sprowadzona zostanie do teorii powstawania klasy kreatywnej R. Floridy. Obok metropolii wydzielone zostaną peryferie – obszary charakteryzujące się brakiem lub bardzo niskim poziomem kapitału społecznego. Przypuszczać należy, że nastąpi w nich deficyt kapitału budowanego na powiązaniach typu *bridging*. Na znaczeniu zyska zaś kapitał oparty na więzach typu *bonding*, który doprowadzi do familizmu, „radzenia sobie” w ramach struktur rodziny i najbliższych przyjaciół, konfliktów społecznych, wyłonienia się nowych liderów lokalnych.

LITERATURA

- Arstein S.R., *A Ladder of Citizen Participation*, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf> (dostęp: 20.08.2014 r.).
- Animacja Życia Publicznego*, 2014, „Zeszyt Centrum Badań Społeczności i Polityki Lokalnych”, nr 2 (15).
- Bartkowski J., 2007, *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym* [w:] *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, red. M. Herbst, Scholar, Warszawa.
- Czapiński, J., 2013, *Stan społeczeństwa obywatelskiego. Kapitał społeczny* [w:] *Diagnoza Społeczna 2013. Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport*, Special issue „Contemporary Economics”, No. 7, 285–297 DOI: 10.5709/ce.1897-9254.110
- Działek J., 2011, *Kapitał społeczny jako czynnik rozwoju gospodarczego w skali regionalnej i lokalnej w Polsce*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ferens A., Kondas R., Matysiak I., Rzeźnik G., Szyrski M., 2010, *Jak prowadzić konsultacje społeczne w samorządach? Zasady i najlepsze praktyki współpracy samorządów z przedstawicielami społeczności lokalnych. Przewodnik dla samorządów*, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa.
- Marzec-Holka K., 2009, *Kapitał społeczny jako predyktor konstruowania rzeczywistości w środowisku lokalnym* [w:] *Kapitał społeczny a nierówności, kumulacja i redystrybucja*, red. K. Marzec-Holka, H. Guzy-Steinke, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- <http://www.hks.harvard.edu/saguaro/> (dostęp: 31.01.2015 r.).
- Kaczmarczyk P., 2013, *Kreowanie i pobudzanie rozwoju kapitału społecznego na poziomie lokalnym* [w:] *Kapitał społeczny i polityka. W procesie transformacji ustrojowej Europy Środkowej i Wschodniej*, red. M. Barański, M. Dyduch, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice.

- Piekara A., 2003, *Cele i skuteczność reformy administracji RP w latach 1999–2001*, UW, Warszawa.
- Portes A., 1988, *Social capital: Its origins and applications in modern sociology*, “Annual Review of Sociology”, t. 24.
- Sartori G., 1994, *Teoria demokracji*, PWN, Warszawa.
- Starosta P., Frykowski M., 2008, *Typy kapitału społecznego i wzory partycypacji obywatelskiej* [w:] *Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów*, red. M. Szczepański, K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Sójka J., Durzewska M., 2005, *Zaufanie jako kategoria teoretyczna* [w:] *Kapitał społeczny we wspólnotach*, red. H. Januszek, WAE w Poznaniu, Poznań.
- Sztompka P., 2002, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. Znak, Kraków.
- Sztompka P., 2007, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wyd. Znak, Kraków.
- Sztompka P., 2005, *Zaufanie, nieufność i dwa paradoksy demokracji* [w:] *Socjologia. Lektury*, red. P. Sztompka, M. Kucia, Wyd. Znak, Kraków.
- Sztumski J., 1997, *Spoleczeństwo i wartości*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Theiss M., 2007, *Krewni – znajomi – obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
- Trutkowski C., Mandes S., 2005, *Kapitał społeczny w małych miastach*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Węziak-Białowolska D., 2010, *Kapitał społeczny w Polsce – propozycja pomiaru i wnikli*, Zeszyty Naukowe Instytutu Statystyki i Demografii SGH, nr 4.
- Wygnański J.J., Herbst J. (z zespołem), 2010, *Działania na rzecz zwiększania kapitału społecznego – w ramach aktualizacji strategii rozwoju kraju 2007–2015*, Ekspertyza powstała na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa.

Streszczenie

Kapitał społeczny postrzegany jest – w ujęciu mikro- jako fundament współdziałania między ludźmi, w ujęciu makro – jako czynnik rozwoju lokalnego i regionalnego. Literatura opisuje jego wpływ na różne sfery życia społecznego, tj. ekonomiczną, społeczną, kulturową. Różnice występujące w definicjach pojęcia (Putnam, Bourdieu, Coleman) pociągają za sobą komplikacje zarówno natury teoretycznej (czy istnieje jedna, czy wiele form kapitału społecznego?: jakie są jego źródła?: jakie funkcje pełni?: czy jest wielkością, którą można kształtować?), jak i metodologicznej (problemy z operacjonalizacją pojęcia). Niezależnie jednak od różnych ujęć teoretycznych, czy wymiarów kapitału społecznego, wśród charakterystycznych dla niego elementów składowych, wyróżnia się: więzi społeczne (sieci powiązań), normy społeczne oraz zaufanie. Elementem uzupełniającym w opisach empirycznych jest zaangażowanie i partycypacja obywatelska.

Wyniki badań wskazują, że społeczeństwo polskie charakteryzuje się niskim poziomem kapitału społecznego, przy czym jego poziom jest silnie uwarunkowany lokalnie. Celem niniejszego artykułu jest prezentacja propozycji działań, jakie mogą podjąć władze samorządowe, aby budować kapitał społeczny wśród członków społeczności lokalnych.

W stosunku do władz centralnych postuluje się prowadzenie stosownej polityki społecznej. Szczególną rolę w kształtowaniu kapitału społecznego na poziomie lokalnym przypisuje się działaniom władz samorządowych, które mogą wspierać instytucje społeczne, które są nośnikami kapitału społecznego

(w szczególności organizacje trzeciego sektora), przez odpowiednie profilowanie wydatków budżetowych, czy wytworzenie sfery publicznej komunikacji i kształtowanie partycypacji obywatelskiej. Mogą również, jak wskazują ekonomiści, w umiejętny sposób sprawować władzę.

Działania te powinny być nakierowane na wzmocnienie kapitału typu *bridging* i jednoczesne eliminowanie słabych stron kapitału typu *bonding*.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, samorząd lokalny, partycypacja obywatelska, społeczność lokalna

Social Capital – A Theoretical Model to Pragmatic Solutions

Summary

Social capital can be perceived as the foundation of interaction between people (at a micro-level perspective) and as a factor of local and regional development (at a macro-level perspective). Literature describes its impact on different spheres of social life, ie. economic, social, cultural. The differences in definitions of this concept (Putnam, Bourdieu, Coleman) entail complications of theoretical nature (is there one or many forms of social capital?; what are its sources?; what is its function?; can its amount be influenced?) and methodological difficulties (problems with operationalization of the concept). Regardless of the different theoretical approaches and the dimensions of social capital, its characteristic components can be distinguished, such as: social relations (networks), social norms and trust. Additionally, two other elements are used in empirical descriptions: engagement and civic participation.

Research results indicate that Polish society is characterized by a low level of social capital, which is strongly conditioned locally. The main objective of this paper is to present proposals for actions which could be taken by local authorities in order to build social capital among the members of the local community. With respect to the central government, the paper recommends implementing appropriate social policy. A special role in the formation of social capital at the local level is attributed to local authorities, which can support social institutions fostering social capital (particularly third sector organizations) through the appropriate profiling of expenditure, creating public sphere of communication and the development of civic participation. They can also, as shown by economists, skillfully exercise power.

Aforementioned measures should be aimed at strengthening bridging social capital while simultaneously eliminating the weaknesses of bonding social capital.

Keywords: social capital, local government, civic participation, local communities

JEL: D7, O47, R5, R50